

Nagy Imre „Snagovi naplójának” újabb titkai

Romániai kommentár – magyar szakfolyóiratban – Késik a magyar kiadás? – Titkolóznak a szerkesztők vagy valami más?

„Végre nyilvánosságra került a forradalom legjelentékenyebb és legmegrendítőbb elméleti dokumentuma, és mostantól semmilyen kicsinyes és hibbant előítélet nem gátolhatja meg, hogy előbb-utóbb magyar olvasók is megismerkedhessenek vele.” **Eörsi István** egyik utolsó cikkéből (Egy jogi nonszensz, Élet és Irodalom, 2005. február) való az idézet, amelyben Nagy Imre Snagovi naplója román nyelvű megjelenésén örvendezett – mert a román fordítás új jogi helyzetet teremtett, és önmagában is ösztönözte a hatalmas történelmi tanulást hordozó eredeti mű magyarországi kiadását. Egyúttal jelezte **Eörsi**, hogy szándékában állt a magyar eredeti szöveg magánkiadása. Egy idegen nyelvű változatot ő maga is birtokolt. Reményét fejezte ki, hogy a törvényes jogtulajdonosok: a mártír miniszterelnök örökösei hozzájáruljanak a hiteles magyar kiadáshoz. Így a forradalom ötvenedik évfordulójára megjelenhet az eredeti magyar nyelvű, tudományos alappal helyreállított „Gondolatok, emlékezések”, azaz a mártír miniszterelnök Snagovi naplója. **Eörsi** azonban cikkének utolsó megfűsölése közben már azt is tudta, hogy a megjelenítés korántsem olyan egyszerű.

A költő már halott, és ma megint csend van. Gondoltam tehát – közeledvén a kerek évforduló ünnepére – utánanézek, miért. A hagyaték sorsa még annál is bonyolultabbnak látszik, mint ahogy a költő-publicista sejtette. Ugyanis a család csakugyan feloldotta a kiadás tilalmát, s Nagy Imre unokái által elfogadott szakértői történész-filológus csapat (Szántó László és Sipos József) Vida István professzor vezetésével dolgozik az egykor kézzel írott szöveg értékelésén és sajtó alá rendezésén. A kiadási szándékot immár senki sem akadályozza. Arról azonban – különböző okok miatt – egyik szerkesztő sem hajlandó nyilatkozni, milyen tudományos-filológia és egyéb szakmai probléma bonyolítja és halasztja a Snagovi napló megjelenését. Kár.

A riporternek azonban (aki korábban jó egynéhány esetben készített interjút a témában), akad néhány magánértesülése és hiteles forrása. Az egyik körülmény: a Snagovi (román változatban: Sznagovi) feljegyzések keletkezésének bonyodalma. Tudvalévő, hogy már a román fordítás elkészülte előtt két hitelesnek mondott – de lényeges részleteiben egymásnak ellentmondó – szöveget hasonlítani össze filológus pontossággal a szerkesztők. Amit tudni lehet: a Securitate ügynökei rendszeresen fényképezték Nagy Imre munkában lévő kéziratát, amely három éve a magyar hatóságoknak átadott, úgynevezett Nastase-dosszié legbecesebb darabja volt. A másik teljesnek mondott és hitelesnek tekinthető példányt a magyar rendőrség adta át sok éve, a kivégzett miniszterelnök személyes holmijaként – a családnak.

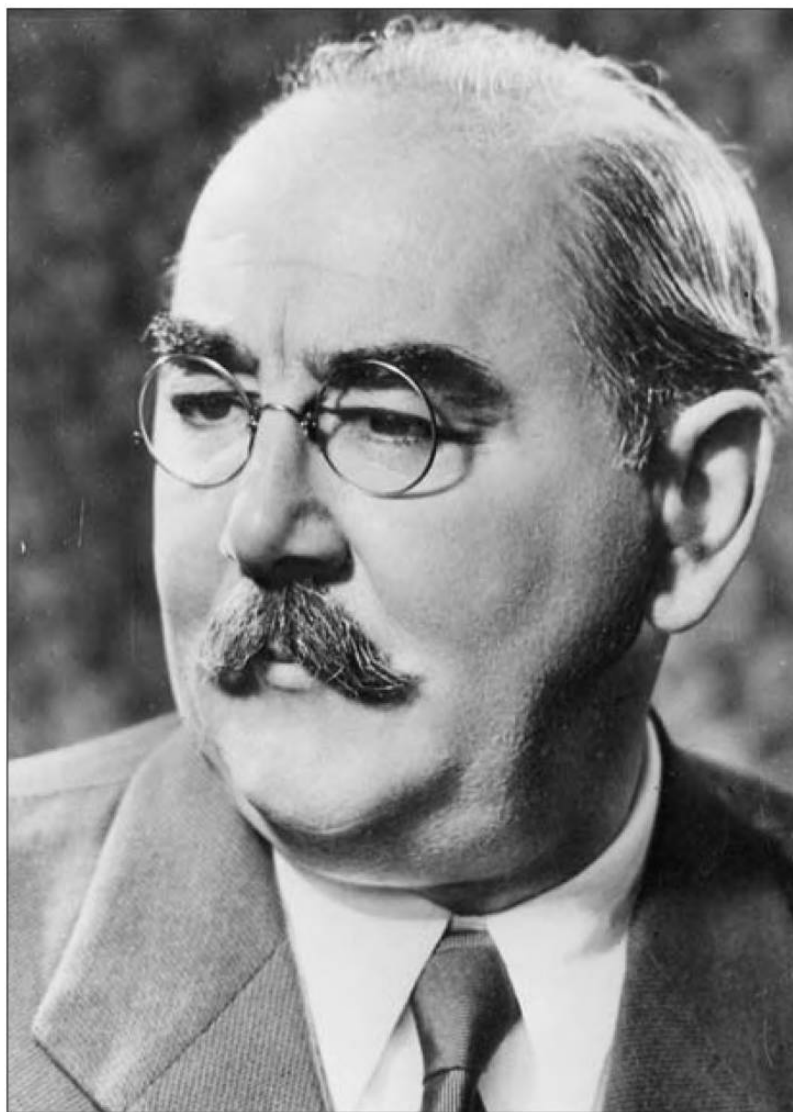
Az már most ismeretes, hogy a Nagy Erzsébet által őrzött példány és a romániai Securitate által fényképezett szövegek nem egyeznek minden részletükben.

Az egyik esetben rendőrségi manipulációra lehet gyanakodni, mivel a hatalom érdeke a minél terhelőbb „bizonyítékok” felsorakoztatása volt. A források hitelességét veszélyeztető másik ellentmondás: maga Nagy Imre is megsemmisíthetett részleteket feljegyzéseiből, nehogy elletne vagy vádlott-társai ellen használják fel. A Snagovi napló szerkesztőit tehát súlyos felelősség terheli az utókor előtt, milyen szöveget fogadnak el hitelesként, melyet adnak közre, és mennyire megbízható jegyzetekkel látják el a hiteles ősforrásnak nyilvánított kiadást. Úgy tűnik, ennek a felelősségnek megfelelő gondossággal igyekeznek eljárni.

Ezzel a riporter be is fejezhetné indulatot nélkülöző helyzetjelentését.

Csak hogy számba vehető egy igen lényeges új fejlemény. Megjelent ugyanis két értő, autentikus romániai kommentár. Mégpedig magyar folyóiratban. Az egyik szerzője Ioanid Ilona filológus, történész publicista és költő. Töprengések Nagy Imréről című cikkének románból fordított, rövidített változatait a Múltunk című folyóirat közölte, melyet a Politikátörténeti Intézet szerkeszt. Ioanid éveken át kutatta a román politikai rendőrség annak idején szigorúan titkosított irathalmazát, amely a Sznagovi napló eredetijét is tartalmazta. Mégpedig egy olyan eredeti, az ügynöki fényképezés után egyenesen az akkori román pártfőtákar, Gheorghiu-Dej kezébe került kézirat ez, amit a román kommunisták egykori mindenható vezetője saját megjegyzéseivel látott el. E változat tovább motíválhatja a Sznagovi napló történetét és a per (nemzetközi) koncepciójának formálódását. Az immár Magyarországon is kutathatóvá vált, de úgy tűnik, elhanyagolt iratokból ugyanis Ioanid Ilona jóvoltából elsősorban a román pártvezetés erőfeszítéseiről kapunk képet, amelyekkel megkísérelték bűnbánatra késztetni a magyar miniszterelnököt, másrészt pedig arról, hogyan formálódott egy igazi nemzetközi (szovjet–román–jugoszláv–magyar) összeesküvés egy jól dokumentált Nagy Imre és társai féle „összeesküvés” per koncepciója érdekében. Ioanid, akit természetesen mindenképpen a romániai felelősség érdekelt, éppen az egykori román moszkovita politikusoknak a kétszínű és aljas játékáról tár fel részleteket, amivel az egykori szovjet emigráció idején Nagy Imrével és más moszkvai elvtársaikkal kialakult kapcsolataikat kihasználva próbálták bűnbánó és együttműködő magatartásra bírni Magyarországot törvényes, kiszolgáltatott miniszterelnökét. S ha ez nem megy, értékes információt szerezni és azt felhasználni egy perben. Mindezzel pedig szívességeket tenni Moszkvának.

Eredménytelenül próbálkoztak. Nagy sziklaszilárdnak bizonyult, rendkívül széles körű politikai és élettapasztalata birtokában. E cikk ismeretében elmondhatjuk: Nagy Imre követhetett el taktikai hibákat miniszterelnökként, de rabként nem. Kivételes erkölcsi bátorságot mutatva – tudván tudva, hogy milyen sors

FOTÓ: NÉPSZAVA-ARCHÍV

vár rá – nemcsak erkölcsileg volt kemény, hanem átlátott látogatóin és nem dőlt be nekik.

Ioanid Ilona eredetileg 2004-ben fogalmazott cikke nem leíró jellegű. Önálló írói-publicisztikai mű, amelyben kifejti, hogyan hatott rá a meg nem alkuvó politikai állásfoglalás magas erkölcsisége, az önvizsgálat őszintesége, az a magatartás, az egykori miniszterelnök nem tagadja meg, de nem is mentegeti saját politikai múltját, nem próbálja magyarázgatni kommunistaként elkövetett hibáit. Szembetűnik a felelős akkurátuság, amivel Nagy Imre felkészül egy jövődöbéli koncepció perre, egyszerűen mind a forradalom védelmezésére, a történelem, népe és a nemzetközi munkásmozgalom előtti felelősség vállalására. Ugyanakkor a nyelvész-irodalmár stilisztá, tudós Ioanid érdekes stíluskritikai és pszichológiai vonatkozásokat is felfedez Nagy gondolkodásmódjában. Végigköveti, hogyan szabadul meg a moszkvai években kialakult pártzsargonról és miképpen kapnak helyt feljegyzéseiben az önvallomást író történelmi személyiség publicista vonásai, hogyan tisztul le ez a stílus és hogyan tér vissza a funkcionáriusból az államférfi és a tiszta Ember.

Még egy vonatkozást érdemes külön

is kiemelni Ioanid Ilona írásából. Ez a Kádár-féle lelkiismereti konfliktushoz kapcsolódó adalék és annak kommentárja. Ioanid, a költő ugyanis mélyen elgondolkodik az elvtársainak vérpadra juttatásában kétségkívül részes Kádár János történelmi szerepéről, és felfigyel ő is a feltehetően lelkiismeretétől gyötört pártvezetőnek a rendszerváltás idején többek által észrevett emberi válságára. A történész-költőnek éppen ezért érdekes a több mint három évtizeden át Magyarország első számú politikusaként nyilvántartott Kádár János, mert romániai megítélése kivételesen kedvező volt. Hiszen a Dej-és Ceausescu-féle Romániában élő objektív értelmiségi nyilatkozik így arról a Kádárról, aki fokról fokra az egyik leginkább elfogadott, sőt csodált magyar politikus lett... Mindez (mármint a kezébe került, kutató forradalmi dokumentumköteg) azt tanúsítja a feldolgozó számára, hogy a történelmet és az azt alakító embereket nem lehet manicheista módon (azaz merev történelmi ellenpárokban) felfogni. Marad a két felfogás – mint két part, amelyet folyó választ el egymástól. Az élet és a vértanúhalál folyója.

A másik Romániából importált tanulmány, amelyet a Múltunk 2. száma közölt, voltaképpen romániai magyar

szemléletű recenzió Ileana Ioanid munkájáról. Ez önmagában sem érdektelen kiegészítés. De még érdekesebb a cikk szerzője: Lipcsey Ildikó tallózása abban a hihetetlen értékű 49 dossziében, amelyek tartalmazzák a snagovi „vendégek” – voltaképpen a nemzetközi bolsevizmus foglyai – levelezését, megfigyelési iratait, a Securitate jellemzéseit. Ez a cikk figyelemzetés a történelemtudomány művelői számára, hogy lehetetlen figyelmen kívül hagyni a 49 egykor titkos román dossziét. Nem lehet közömbös iránta a nemzetközi – és főleg a magyar – történelemtudomány. Ha már a mai román politikusok – mintegy szellemi jóvátételként – megajándékoztak vele bennünket, magyarokat, megkerülhetetlen forrásként kell felhasználni. Ez a mi közelmúltbéli ismeretlen és sok szempontból félreagymarázó történelmünk. Az irattömeg jelentősen és újra rajzolhatja az elhomályosult képet, amelyet a történelmi főszereplők az 1956–57 Magyarországnak Moszkva által elsőrendű fontosságúnak ítélt vezető magyar és „testvéri” kommunista politikusairól ez a rettenetes mennyiségű forrás elénk tár. Hiszen, mint kiderül, a későbbi Nagy Imre-per, valamint más politikai perek vádlottainak és a magyar nép vértanúinak lehallgatott beszélgetéseit és kijuttatott leveleinek pontos ismeretét szerezhetjük meg belőlük.

Csupán egyetlen forrásértékű, különlegesen kényes momentumot emelnék ki Lipcsey cikkéből. Azt a mondatot, amivel Nagy Imre a Rákosi-féle szűk vezetőst jellemezte. Nagy Imre Rákosit és klikkjét úgy emlegette, mint „Moszkvából jött zsidókat, akik idegen ügynökök, s nem voltak abban a helyzetben, hogy magyar nemzeti érdekeket képviseljenek”. Noha Rainer M. János, Nagy Imre mind ez idáig legértőbb és legfelelősebb életrajzírója is foglalkozott ezzel a mondattal – kijelentve: ez nem jelenti, hogy Nagy Imre antiszemitizma lett volna. Ez a mondat jóval alaposabb, a kremlinológia alaposabb ismeretét követelő elemzést érdemel. Ez a kijelentés valóban nem antiszemitizma, hanem antisztálinista, az imperialista orwelli szovjet világot mélyen ismerő és elítélő politikus ember keserű kijelentése. Nagy Imre ugyanis pontosan tudta, hogy nem ő volt zsidógyűlölő, hanem Sztálin és egynémely utóda. Azok a Magyarországról elmenekült, zsidónak nyilvánított emigránsok, akiket a szovjet rendszer befogadott, sokkal inkább kiszolgáltatottak voltak, mint más, szintén kiszolgáltatott emigránsok, és pontosan tudták, hogy egyetlen „elhajló” vagy „óvatlan” lépés likvidálásukhoz vezetett. Tökéletes bábok a Kreml kezében, akik csak egyre vigyáztak: teljesítsék Sztálin parancsait... Nagy Imre ezzel az attitűddel volt tisztában, és az idézett szöveg elemzése erről győző meg. A Nagy Imre-per vádlottai és a snagovi foglyok közt voltak a hitleri törvények által zsidónak minősíthető moszkvai emigránsok is. De Nagy Imre bízott bennük.

N. Sándor László